

УДК: 37.013.73

Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри інформатики, математики
та гуманітарних дисциплін
Литвина Ю.С.

Економіко-гуманітарний факультет

Запорізького національного університету (м. Мелітополь)

ЛЮДИНОМІРНІСТЬ У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Анотація. Стаття присвячена проблемі людиномірності у сучасній освіті, проаналізовано сутність людиномірності та зміст особистісно-орієнтованої парадигми освіти, підходів та цілей з точки зору людиномірності. Визначено основні вимоги щодо процесу моделювання та проектування в освіті. Відзначено, що саме людиномірність має бути методологічним принципом у процесі навчання й виховання.

Ключові слова: людиномірність, моделювання, особистісно-орієнтована парадигма, процес навчання.

Аннотация. Статья посвящена человекомерности в современном образовании, проанализована сущность человекомерности и содержание личностно-ориентированной парадигмы образования, подходов и целей с точки зрения человекомерности. Определены основные требования к процессу моделирования и проектирования в образовании. Отмечено, что именно человекомерность должна быть методологическим принципом в процессе обучения и воспитания.

Ключевые слова: личностно-ориентированная парадигма, моделирование, процесс обучения, человекомерность.

Annotation. The article is devoted to the human dimension in the modern education; the essence of the human dimension and the content of person-oriented paradigm of education, approaches and goals were analyzed from the point of view of the human dimension. The main requirements to modeling and projecting process in

education were defined. As pointed out, namely human dimension has to be the methodological principle in the education and upbringing process.

Key words: human dimension, learning process, modeling, person-oriented paradigm.

Вступ. Проблема людини безпосередньо пов'язана з багатьма глобальними проблемами сучасності, тому орієнтація на людину, „людиномірність” є найважливішою тенденцією розвитку сучасної науки. У зв'язку з цим іде процес взаємопроникнення гуманітарних наук і природознавства, виникнення нових наук, зумовлених людською діяльністю, та нових галузей у старих науках.

Серед вчених, які працюють на різних напрямках осмислення проблеми людиномірності, є М. Бахтін, І. Бех, І. Добронравова, В. Кохановський, В. Стьопін, В. Табачковський, Т. Троїцька, В. Шинкарук та ін. Усі ці напрями наукових досліджень сходяться в єдиній гуманістичній, людиномірній перспективі, тобто розгляду людини як особливого світу. Однак, система освіти не встигає за кардинальними змінами та інноваційними процесами у науці, які вимагають переоцінки змісту знань, підходів до навчання і процесу моделювання та проектування.

Формулювання мети статті та завдань. Мета та завдання статті полягають у розкритті сутності поняття „людиномірність”, розгляду особистісно-орієнтовної парадигми, підходів та цілей сучасної освіти у розрізі людиномірності та формулюванні вимог щодо процесу моделювання та проектування педагогічних технологій.

Виклад основного матеріалу статті. Сьогодні людиномірність формулюється як світоглядна основа різних напрямів людської життєдіяльності і творчості: досягнення наукової об'єктивності у пізнанні, розвитку сучасного олюдненого мистецтва, побудови суспільства, в якому кожна людина без винятку могла б виступати суб'єктом розвитку та хазяїном своєї долі [7].

У концепції особистісно-орієнтованої освіти „закладена” стратегія культурної та особистісної ідентифікації особистості, яка полягає у розгортання всіх функцій (гуманітарної, культуротворчої, соціалізації, індивідуалізації) у напрямку особистісно-сміслової сутності людини, його інтересів, мотивів діяльності, здібностей, можливостей [1].

Однією з суперечностей сучасної особистісно-орієнтованої парадигми освіти є чітко визначена мета виховання й навчання, спрямована на особистість, та відсутність повноцінного відповідного освітнього середовища, яке слід створювати.

Щодо методологічного, структурно-системного осмислення нових функцій освіти в сучасному вимірі, то в освітньому просторі України маємо різні підходи до цілей і цінностей освіти. Вони окреслені трьома основними концепціями освіти: традиційною, раціоналістичною та гуманістичною.

На думку В. Кременя, „традиційна концепція побудована на трьох постулатах: перший – основна мета освіти – оволодіння базовими знаннями, вміннями й навичками; другий – головна увага приділяється вивченню і засвоєнню академічних знань. Основне навантаження – на базових дисциплінах і найважливіших галузях знань; третій – „морально-освітній” постулат, згідно з яким освіта неможлива без засвоєння певних моральних цінностей” [5, с. 118].

Представники гуманістично спрямованої філософії освіти, яка набуває в Україні дедалі більшого поширення, на протигагу прихильникам традиційного і раціоналістичного напрямку розцінюють „сене освіти, її зміст як необхідну умову для особистісного самовираження, самоствердження людини, як можливість найбільш повно й адекватно відповідати природі людського „Я”, тобто допомогти людині збудити те, що в ній уже закладено (природні унікальні здібності, нахили), а не навчити її того, що придумано кимось раніше, апіорно. Такий філософський підхід відкриває найплідніший шлях до самореалізації особистого „Я” [5, с. 522-523].

Отже, процес навчання – це спеціально організована пізнавальна діяльність, що моделюється (визначаються цілі, завдання, зміст, структура,

методи, форми) для прискореного опанування людиною основами соціального досвіду, накопиченого людством.

Зауважимо, що зміст навчання повинен сприйматися як цінність з особистісним смислом, що стає умовою особистісного розвитку та самовизначення, що в свою чергу, формує ціннісно-мотиваційне ставлення до життя, науки та інших видів діяльності.

Враховуючи вищезазначене та аналізуючи будь-яку педагогічну систему або педагогічну думку, що має справу з проектуванням і моделюванням цього процесу, навчання можна визначити як цілеспрямовану взаємодію вчителя й учнів, в якій здійснюється формування у школярів наукових знань, способів діяльності, емоційно-ціннісного і творчого ставлення до оточуючої дійсності, відбувається загальний розвиток дитини.

Звичайно, кожна модель або проект повинні мати цілісну систему з повною наявністю структурних елементів.

Разом з тим, у більшості гуманітарних моделей основними їх компонентами сьогодні визначено потреби суспільства, мету, завдання, принципи, зміст, види, форми, методи, критерії та показники оцінювання результатів діяльності, організаційно-педагогічні умови, суб'єктів. І це, на нашу думку, є принциповою колізією освітньої діяльності, якщо її експертувати з точки зору людиномірності, то головним суб'єктом освітніх перетворень є людина, і завдання освіти полягають у створенні умов для її саморозвитку, самореалізації, цілісності самого процесу моделювання, що припускає наявність різноманітних концептів, ідей, які чітко не визначено.

Саме тому необхідно надати моделюванню таких самих категоричних вимог, які, наприклад, існують у регулюванні якості педагогічних технологій. Ці вимоги, як нам видається, можна умовно сформулювати таким чином:

1. Назва моделі відображає головну проблему, яка вирішується, основні якості, принципову ідею, головний напрямок модернізації освіти або характерну регіональну ситуацію.

2. Ідентифікація моделі повинна вказувати вид моделі, основні

використані філософські позиції, чинники розвитку, обґрунтування загальних та особливих рис наукової концепції засвоєння досвіду реалізації цієї моделі на практиці, орієнтацію моделі на певну сферу розвитку особистості, змістову площину моделі, організаційні форми, характеристику адресата моделі.

3. Цільова орієнтація моделі (цілепокладання) повинна будуватися на цілеформуванні й цілереалізації особистісних програм *Homo educandus*.

4. Модель має містити концептуальні основи побудови й функціонування того чи іншого об'єкту.

5. Зміст моделі варто розглядати з позиції сучасних ідей, принципів, вказувати обсяг і характер змісту навчально-виховної діяльності, структуру планів, матеріалів, програм.

Останнім часом змістову систему зображають у вигляді взаємопов'язаних змістових модулів, а саме: 1) мотиваційно-діагностичного; 2) навчально-професійного; 3) рефлексивно-оцінного.

Так, мотиваційно-діагностичний модуль, здійснюється через створення мотивації краще вчитися, тому що хочуть або не хочуть здобути професію, нові знання, одержати задоволення від процесу пізнання, мати великий заробіток, приносити користь суспільству, досягти певного становища у суспільстві, а головне – вони мають „реалізувати себе як особистість” [6].

Навчально-професійний модуль передбачає засвоєння змісту головних виробничих функцій, а саме: комунікативної, діагностичної, організаційної, спеціальної (предметної), конструктивної, формувальної, прогностичної, стимулювально-регулятивної, аналітичної, контрольної.

Рефлексивно-оцінний модуль – спрямований на формування творчих здібностей людини, тобто творчої діяльності. Формування цих здібностей забезпечується за рахунок залучення дітей до творчої діяльності, аналізу виконання загальної та індивідуальної програм навчання.

6. У процесуальній характеристиці моделі слід визначити структуру й алгоритми діяльності суб'єктів і об'єктів, доцільність й оптимальність певних елементів діяльності, комплексну взаємодію всіх засобів, методик, технологій

та управління.

7. Певним вимогам повинно відповідати програмно-методичне забезпечення моделі, що має задовольняти науковість, технологічність, достатню повноту, а також вони мають містити матеріал з певною „режисурою”, механізмом самовдосконалення учнів та пошуку істини.

Складним питанням варто визнати критеріальні аспекти адекватності та ефективності моделі, оскільки у науковій літературі проблема критеріїв розв'язується далеко неоднозначно. До критеріїв ефективності відносять показники, що віддзеркалюють об'єктивний бік результатів діяльності і суб'єктивне ставлення людей до діяльності, серед основних є науковість; концептуальність; системність; структурованість; саморозвивальний характер; природо- і культуровідповідність; керованість; ефективність і результативність та ін. [6].

Таким чином, у педагогічній роботі слід спиратися на багатий людинознавчий потенціал, враховуючи той факт, що нескінченний процес становлення й розвитку дитини припадає на соціалізацію в загальноосвітньому закладі.

На думку Н. Гонтаровської, „рушійною силою розвитку особистості є суперечливість між досягнутим рівнем її знань, навичок, здібностей, системи мотивів і типами її зв'язку з навколишнім середовищем. В результаті цієї суперечливості відбуваються якісні зміни особистості, що супроводжуються формуванням нових вікових новоутворень, які називають кризовими періодами (за Л. Виготським). Зміст і напрям розвитку особистості визначається соціальною ситуацією, яка є системою відносин дитини та соціального середовища” [3, с. 40-41].

Для цілісного особистісного розвитку дитини необхідно створити пізнавальну сферу (становлення інтелекту й розвиток механізмів пізнання), перетворити психічну структуру і зміст діяльності (становлення мети, мотивів у їхньому співвідношенні, засвоєння способів і засобів діяльності), що, в свою чергу, допоможе формуванню особистості в процесі становлення мети,

ціннісних орієнтацій, самосвідомості, самооцінки, саморегуляції, організації взаємодії з соціумом тощо [3].

Основним механізмом різнобічного розвитку особистості є усвідомлення дитиною своїх дій, самої себе, свого Я. „Головними умовами розвитку особистості дитини є соціальна ситуація розвитку (до неї входять рівні соціальної взаємодії, навчання й виховання, а також типи й форми діяльності) та спільна діяльність (здійснюється у сфері провідної діяльності), – зазначає Ю. Горбенко – це має принципове значення для організації навчально-виховної діяльності, психолого-педагогічної науки в цілому” [4, с. 41].

Отже, навчання й виховання в системі освіти є не тільки умовою, але й основою, засобом особистісного розвитку дитини.

Вважаємо, що сучасні моделі виховання й навчання повинні бути спрямованими на людину, оскільки лише природовідповідні технології можуть допомогти особистості розвиватися за підтримки педагога. За словами В. Галузяка, „вихователь не спрямовує розвиток дитини у необхідний рух, а підтримує її в самореалізації, допомагає їй у розв’язанні власних проблем, а це може здійснитися лише за умови урахування саме внутрішнього потенціалу та життєвого досвіду власне дитини” [2, с. 280].

Таким чином, у процесі навчання й виховання, а також під час проектування та моделювання педагогічних технологій необхідно не просто забезпечити відтворення цінностей, що пропонуються освітою, а створити можливості для вільного їх вибору особистістю, яка навчається й виховується, тому провідним методологічним принципом має бути людиномірність, що передбачає спрямованість наукових досліджень на інтереси й потреби сучасної цілісної (біосоціодуховної) людини та стає критерієм критичної оцінки наукових і практичних результатів.

Література:

1. Бех І. Д. *Виховання особистості: Сходження до духовності: наук. видання* / І. Д. Бех. — К. : Либідь, 2006. — 272 с.

2. *Галузяк В. М. Педагогіка : [навчальний посібник] / Галузяк В. М., Сметанський М. І., Шахов В. І. – Вінниця: „Книга-Вега”, 2003. – 416 с.*
3. *Гонтаровська Н. Розвиток особистості в психолого-педагогічному контексті / Н. Гонтаровська // Педагогіка і психологія. – 2005. – №1 (46). – С. 32-41.*
4. *Горбенко Ю. П. В боротьбі за педагогіку / Ю. П. Горбенко // УВЕПР. – 1928. – №4 (11). – С. 107-136.*
5. *Кремень В. Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум/ В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2007. – 576 с.*
6. *Троїцька Т. С. Українська філософська антропологія як теоретико-методологічна основа професійної підготовки педагога: дис...доктора філос.н.: 09.00.10 / Троїцька Тамара Серафимівна. – К., 2007. – 395 с.*
7. *Філософія: Світ людини. Курс лекцій: Навч. посібник / В.Г. Табачковський, М.О. Булатов, Н.В. Хамітов та ін. – К.: Либідь, 2004. - 432с.*

References:

1. *Bekh I.D. Vyhovann'ya osobystosti: Skodzhenn'ya do duhovnosti: nauk.vyd./ I.D. Bekh. — K. : Lybyd', 2006. — 272s.*
2. *Galuzyak V.M. Pedagogika: [navchal'nyi posibnyk] / Galuzyak V.M., Smetans'kyi M.I., Shakhov V.I. – Vinnytsya: „Knyga-Vega ”, 2003. – 416s.*
3. *Gontarovs'ka N. Rozvytok osobystosti v psyhologo-pedagogichnomu konteksti \ N. Gontarovs'ka \ Pedagogika i psykhologiya. – 2005. – №1 (46). – S. 32-41.*
4. *Gorbenko Yu.P. V borot'bi za pedagogiku / Yu.P. Gorbenko //UVEPR. – 1928. – №4 (11). – S. 107-136.*
5. *Kremen' V.G. Filosofiya natsional'noyi ideyi. Lyudyna. Osvita. Sotsium/ V.G. Kremen'. – K. : Gramota, 2007. – 576 s.*
6. *Troits'ka T.S. Ukrayins'ka filososfs'ka antropologiya yak teoretyko-metodologichna osnova profesiyynoyi pidgotovky pedagoga: dys... doktora fil.os.n. 09.00.10 /Troits'ka Tamara Serafymivna. – K., 2007. – 395 s.*
7. *Filosofiya: Svit lyudyny. Kurs lektsiy: Navch.posibnyk / V.G. Tabachkovskyi, M.O. Bulatov, N.V. Hamitov ta in. – K.: Lybid', 2004. - 432с.*